

Проф. др СЛОБОДАН АНТОНИЋ
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за социологију
Е-адреса: santonic@f.bg.ac.rs

КОМПРАДОРСКА ЕЛИТА ПРЕУЗИМА СРПСКО ОБРАЗОВАЊЕ

САЖЕТАК: Образовање у Србији се, кроз непрестане „реформе”, трансформише од система који производи одговорну националну елиту, као и модернизацијски квалификовану средњу класу, у систем обуке и социјализације „помоћног становништва” у оквиру светскосистемске поделе рада (реч је о становништву које обавља само рутинске, полуквалификоване и услужне послове за транснационалне компаније). Главни домаћи актер такве трансформације образовања у Србији је овдашња компрадурска елита. Показатељи такве трансформације су: комерцијализација образовања, опадање квалитета свих нивоа образовања, увођење „дуалног” образовања, те пражњење градива од све већег дела штива везаног за културни и национални идентитет.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: неоколонијализам, комерцијализација, опадање квалитета, дуално образовање, плагијаризам, национални идентитет

Наставићу своја ранија размишљања на тему српског „транзиционог” образовања¹. Тврдио сам, а што је данас још уочљивије, да је високо образовање, као прво, жртва *комерцијализације*². Професори своја статусна овлашћења да потврђују студентско знање (путем оцена) *продају* власнику универзитета, а онда он њихове оцене студентског знања – наравно, по далеко вишој цени – продаје родитељима студентата, као купцима. Студенти не добијају оцене од професора на основу класичних академских стандарда (тј. знања), него на основу уписнине коју су њихови родитељи платили власнику универзитета. Коначни производ образовног процеса на нашим приватним универзитетима није стручњак него диплома³.

Наравно да се овај тренд деградације академских евалуација и сертификата преноси и на државне факултете. „Професори и оних државних факултета који су подлегли првом удару тржишне конкуренције трпе страховите притиске својих шефова да повећају пролазност на својим испитима”⁴.

Образовни систем у једној малој периферијској земљи не може да почива на комерцијализацији високог образовања, па ни на толерисању приватних универзитета којима је главни циљ – профит. Такви приватни универзитети су

¹ Слободан Антонић, *Лоша бесконачност: њрилози социолоији српској друштва*, Службени гласник и Досије, Београд 2012. Доступно на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:3996/bdef:Content/download,93-118>; „Академски капиталисти против српског образовања”, у: *Колико кошњају илузије: либерализација образовања у Србији* [ур. Милан Јефтић], Унија синдиката просветних радника Србије, Београд 2014, 295–304. Доступно на: <http://unijasprs.org.rs/wp-content/uploads/2020/08/Koliko-kos%CC%8C-taju-iluzije21.pdf>.

² Антонић, 2014, *истио*.

³ Слободан Миладиновић, „Модернизација друштва Србије и реформа образовања”, *Нова српска ђолићичка мисао*. Доступно на: <http://ssd.org.rs/images/stories/nspm.pdf>, 25–52; навод је на стр. 36.

⁴ Миладиновић, *Истио*, стр. 37.

рак рана образовања и друштва. Њихове дипломе не само да немају стварну академску вредност, него оне немају ни тржишну (комерцијалну) вредност: приватни послодавци радије узимају дипломе с државних него с приватних факултета, чак и онда када су они сами власници тих универзитета.

Ова образовна мегапревара могућа је само на основу *системске корупције*, у којој учествују следећи актери:

1. политичари, који узимају мито у виду докторских, мастер и других диплома ових универзитета (не искључујући ни неке друге облике мита);
2. родитељи, који се надају да ће куповином факултетских диплома „обезбедити” својој деци будућност;
3. студенти, који се заносе да ће њихове дипломе стечене по начелу „увече прелисташ, ујутро заблесташ” ишта вредети на стварном тржишту рада (а поготово страном – како им је сугерисала рекламна кампања „Заврши Мегатренд и пали!”⁵).

Као пример прве врсте корупције поменућу случај доктората троје високих политичких функционера: Небојше Стефановића, данашњег министра војске, а ранијег министра полиције⁶, Синише Малог, данашњег министра финансија, а ранијег градоначелника Београда⁷, и Јоргованке Табаковић,

⁵ Press, Ало, „Акција: ’Заврши Мегатренд и пали!’”, Б92, 24. март 2011. Доступно на: www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2011&mm=03&dd=24&nav_id=501421.

⁶ Стефановићев докторат може се прочитати на: <http://pescanik.net/wp-content/PDF/doktoratnebojsstefanovica.pdf>, а критичка анализа у тексту: Група аутора, „Како до доктората? Лако! Случај министра Стефановића”, *Пеишчаник*, 1. јун 2014. Доступно на: <https://pescanik.net/kako-do-doktorata-lako-slucaj-ministra-stefanovica/>.

⁷ Докторат Малог може да се прочита на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:7524/bdef:Content/get>, а анализа у тексту: Раша Карапанца, „Велике тајне Малог мајстора – Или како је Синиша Мали украо докторат”,

гувернера Народне банке Србије⁸. Стефановић и Табаковићева докторирали су на приватним универзитетима, а Мали на државном. Све троје оптужени су за плагијат, а једино је Малом привремено био одузет докторат⁹.

Као дугогодишњи истраживач и универзитетски професор пажљиво сам размотрио ове оптужбе за плагијат и уверио сам се да су оне основане. То исто може да уради свако у академској заједници. Реч је о радовима писаним рђавим, бирократским стилем чија је научна апаратура танка и који не садрже елементаран допринос науци, а преузимање садржаја радова других толико је да читав предузети истраживачки подухват чини академски практично безвредним¹⁰.

Пешчаник, 9. јул 2014. Доступно на: <https://pescanik.net/velike-tajne-malog-majstora-ili-kako-je-sinisa-mali-ukrao-doktorat/>.

⁸ Табаковићкин докторат може се прочитати на: <https://www.documentcloud.org/documents/3243344-Dokument>, а анализа у тексту: Анђела Миљивојевић, „Јоргованка Табаковић плагијарала значајан део доктората”, *Центар за истраживачко новинарство Србије* (ЦИНС), 21. децембар 2016. Доступно на: <https://www.cins.rs/jorgovanka-tabakovic-plagirala-znacajan-deo-doktorata/>.

⁹ „Сенат Универзитета у Београду поништио докторат Синише Малог”, *Полијтика*, 12. децембар 2019. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/443860/Senat-Univerziteta-u-Beogradu-ponistio-doktorat-Sinise-Malog>; због процедуралне грешке, ова одлука је суспендована: „По одлуци Управног суда: поништено решење Одбора за професионалну етику Универзитета у Београду о докторату Синише Малог”, *Вечерње новости*, 23. јун 2021. Доступно на: <https://www.novosti.rs/c/vesti/drustvo/1009987/odluci-upravnog-suda-ponisteno-resenje-odbora-profesionalnu-etiku-univerziteta-beogradu-doktoratu-sinise-malog>; Теодора Ђурчић, „Докторат Синише Малог: нова одлука не ставља тачку на процес”, *Центар за истраживачко новинарство Србије* (ЦИНС), 23. јул 2021. Доступно на: <https://www.cins.rs/doktorat-sinise-malog-nova-odluka-ne-stavlja-tacku-na-proces/>.

¹⁰ У Стефановићевом докторату, рецимо, упућивање на литературу по први пут јавља се тек на 22. страни! То је испод нивоа чак и семинарског рада на нормалном факултету. На Одељењу за социологију, где радим, сваки *просечни* дипломски рад је бољи од ове „дисертације” – како по коришћењу литературе, тако и по истраживачкој методологији или језику којим је написан. И свако ко има макар површан појам о друштвеним

Код нас су, и иначе, с последњом реформом универзитета („Болоња”) успостављени доста ниски критеријуми за академске радове. Оно што је некада био дипломски рад сада је углавном мастер, а оно што је био магистарски сада је докторат. Некада је докторска дисертација у закону била одређена овако: „Дисертација је резултат оригиналног научног рада докторанда, који представља допринос развоју научне мисли” (Закон о универзитету, 1990, чл. 93, ст. 1); а данас је: „Докторска дисертација је завршни део студијског програма докторских студија” (Закон о високом образовању, 2005, чл. 30, ст. 3)¹¹. Дакле, докторат више не треба да буде *резултат оригиналног научног рада и допринос развоју научне мисли*, него само *завршни део програма докторских студија* – школски рад без научне вредности.

Приватни универзитети то снижавање критеријума учинили су још интензивнијим. Никада није било више доктора наука него данас, али када читамо радове неких од тих најновијих учењака види се да они и о најједноставнијим темама слабо шта умеју да напишу, па можемо само да замислимо шта ли би тек имали да нам кажу о сложенијим питањима.

Међутим, део наше наводне елите, поготово политичке, и даље воли да се кити докторским титулама, иако нити има склоности за науку нити планира да се њоме бави. То је, изгледа, питање престижа у тим круговима – ставити „др” испред имена, како би се увећали ауторитет и статус. Но пошто се открило да су текстови њихових дисертација сумњивог

наукама, већ на први поглед ће рећи да је *то* за шта је Стефановић добио докторат, у научном смислу, *једно велико нишпица* – мало псеудонаучне „шмире”, мало „ресавско-преписивачке школе” и 191 страница *ничеја* је ту.

¹¹ Урош В. Шуваковић, „Неки (друштвени) аспекти образовања у транзиционој Србији”, *Социолошки преглед*, LIII (2019), 3: 943–977. Доступно на: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0085-6320/2019/0085-63201903943Q.pdf>.

квалитета, све троје поменутих применили су исту тактику одговора на оптужбе – игнорисање и ћутање. То није уобичајена реакција правих научника који би, свакако, истрајно настојали да докажу мањкавост оптужби за плагијаризам или за научну некомпетентност¹². У случају троје наведених политичких функционера, пак, имамо ћутање и скривање иза одлука факултетских комисија које су нашле да су оптужбе или формално неисправне, или су само прогласили да оне не стоје, без упуштања у аргументацију¹³. Медијска пропаганда, што је још жалосније, оправдане критике плагијаризма приказивала је као страну заверу и „напад на државу”¹⁴.

¹² Слично ћутање прати и случај Александра Мартиновића, иначе шефа посланичке групе СНС у Народној скупштини. Он је према писању јавних гласила, као асистент на Правном факултету у Новом Саду, исти научни рад објављивао у факултетском часопису пет година заредом (2005–2009), само под другачијим насловима (Press, „Мартиновић копирао свој научни рад”, *B92*, 3. октобар 2011. Доступно на: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=03&nav_category=11&nav_id=546687). Доцније су ти радови уклоњени из електронског издања часописа, али Мартиновић није сносио консеквенце јер је Етичка комисија факултета утврдила да је Мартиновић то урадио „пре ступања на снагу етичког кодекса” (Јасмина Џабић, „Мартиновић плагирао радове”, *FoNet*, 11. октобар 2020. Доступно на: <https://fonet.rs/drustvo/35859993/martinovic-plagirao-radove.html>).

¹³ Посебно је питање зашто су факултети одлучили да иду до краја у заштити „својих” политичара-доктораната. У интерној академској јавности то је оцењено као опортунизам институције која хоће да очува кредибилитет тако што жмури на оба ока пред академским неисправностима, све чекајући да олуја прође. Али, олуја неће тек тако проћи. И кад-тад, када се промене политичке и друштвене околности, утврдиће се истина која је, ипак, једноставна и због које ће се многе колеге стидети.

¹⁴ „Људе који су се окупили баш брига за докторат, они покушавају да ударе на државу. Очигледан циљ је целовит ударац на Владу из два разлога. Један је најава чистки у МУП, па полицијска мафија превентивно жели то да спречи отварањем једне велике афере. Други су спољни фактори који намеравају да интензивирају покушај уласка Србије у НАТО и удаље нас од Русије” (Драгомир Анђелковић, *Информер*, 7. јун 2014, 5). „Верујем да иза читаве приче не стоје само људи из ДС, већ и странци

Али, слични безвредни докторати краше и поједине представнике других политичких опција. Карактеристичан случај је докторат Динка Грухоњића, на Факултету политичких наука у Београду (ментор Раде Вељановски). Рад се зове: „Однос новинарских жанрова на традиционалном радију и радију на интернету” (2015)¹⁵. Он истражује колико су на ова два типа радија различито заступљени новинарски жанрови. Прво, у науци постоји јасна хијерархија тема – једно је тема за семинарски рад, а нешто сасвим друго је тема за докторат. Како утврђивање разлике у жанровима уопште може бити тема за дисертацију? Друго, у извештају комисије стоји да је – пошто је докторат рађен „по старом” – Грухоњићева теза „научни рад који даје велики допринос науци”¹⁶. Велики допринос науци? Ко год погледа Грухоњићев докторат видеће да у њему има тек *ефемерних дескрипција* и *иривијалија*.

Наиме, Грухоњићеве „научне” хипотезе, које је наводно доказао у свом раду, или уопште нису научне, или су једноставно *иривијалне* – њихова гносеолошка и хеуристичка вредност тежи нули. Рецимо, неке од хипотеза овог „великог доприноса науци” чак и формално уопште нису *научне*. Оне чак нису ни индикативни („јесте”) искази, него нормативни

којима смета Вучићева снага. Ово је покушај да му се сруши рејтинг” (Бранко Радун, *Истио*). „У Србији је на делу пажљиво координисана, озбиљно испланирана и обилато финансирана операција рушења угледа и рејтинга Вучића и његовог СНС. Моћници са Запада желе да по сваку цену уситне врховну политичку моћ у Београду. А циљ је да сваки српски интерес беспоговорно подреде њиховом евроунијатско-американском интересу” (Драган Вучићевић, *Истио*).

¹⁵ Доступно на: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/5183/Disertacija816.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

¹⁶ Реферат о завршеној докторској дисертацији. Доступно на: https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/5183/Gruhonjic_Dinko_A.pdf?sequence=7&isAllowed=y, стр. 10.

(„треба”) искази – попут осме хипотезе („погрешна је претпоставка да само јавни радијски сервис *треба* да се бави задовољавањем јавног интереса...”). *Треба-исказе* једноставно није могуће проверити: треба ово, треба оно... ту нема ни верификације, ни оповргавања; зато се треба-искази морају транскрибовати у индикативне исказе који се односе на одређене показатеље, који се онда подвргавају провери – што је елементарно знање из методологије које се стиче још на основним студијама.

Штавише, од осталих хипотеза, *шест* буквално има епистемичку структуру: *може овако, а може и онако*: „конвергенција је процес који *може* да подстакне будућност радија, како за подизање квалитета програма, тако и у погледу обезбеђивања зараде”. Како се проверава хипотеза у којој се тврди да се нешто *може* десити, али и не мора? Тако што се нађе бар *један* случај да се то десило. И каква је онда сазнајна вредност *шакве* хипотезе? То је све толико далеко од науке, чак и за стандарде овдашњих приватних факултета, да је просто срамота о томе и да се пише. А ФПН је управо тој наплавини *дескриптивних иривијалија* (7. хипотеза: „интернетски портал јесте додатна вредност за радио станицу”; О, какво научно откриће!) доделио статус докторске дисертације. И, на основу тога, Динко Грухоњић данас студентима предаје *медијске студије* на Филозофском факултету у Новом Саду¹⁷.

Цео процес срозавања и дискредитације српског високог образовања толико је далеко отишао да се оно може излечити једино радикалним методама. Већ сам предложио да то буде одбијање да се одобри акредитација већини приватних факултета у наредном акредитационом циклусу¹⁸.

¹⁷ Доступно на: <http://www.ff.uns.ac.rs/sr/fakultet/odseci/medijske-studije/zaposleni/dinko-gruhonjic>.

¹⁸ Антонић, 2014, *истио*.

Такође сам предложио да се могућност пријема у све врсте државне (јавне) службе – од чиновника, до лекара и професора – ограничи искључиво на дипломце државних факултета¹⁹. Приватни факултети, ако ћемо већ да се држимо комерцијализације, нека производе за тржиште, а државни факултети ће да производе за државу – поштена подела посла.

Али, такве промене су немогуће јер су супротне интересу наше доминантне *комјрадорске елије*. Као што сам већ објаснио, када је реч о образовању, у Србији је на делу „промена карактера националног образовног система из оног који, између осталог, производи одговорну националну елиту, те модернизацијски квалификовану средњу класу, у систем искључиво намењен обуци и социјализацији *йомоћној сџановнишџива* које обавља рутинске, полуквалификоване и услужне послове у оквиру светскосистемске поделе рада”²⁰. „Главни овдашњи актер такве реформе образовања у Србији јесте домаћа *комјрадорска инџелијенција*”²¹.

Такав приступ развоју домаћег образовања према страним потребама видео се и код увођења *дуалног образовања*. „Најважнија тема за Србију је дуално образовање”, речено нам је притом; „уколико хоћемо да променимо своју земљу, мораћемо да прихватимо дуално образовање”²². „У Швајцарској се деца са 14, 15 година одлучују за занате, истовремено уче и раде. Просечно време када код нас млади почињу да раде је 30 година. Не могу наша деца да глумаре у 25. години

¹⁹ Уз могућност да се уведу посебни државни испити за дипломце приватних факултета који хоће да се запосле у јавном сектору; Антонић, *Исџо*.

²⁰ Антонић, 2012, стр. 94.

²¹ *Исџо*.

²² Сандра Гуџијан, „Дуално образовање најважнија тема за Србију”, *Политџика*, 6. фебруар 2017. Доступно на: <https://www.politika.rs/sccl/clanak/373714/Dualno-obrazovanje-najvaznija-tema-za-Srbiju>.

и када их питаш шта радиш – да одговарају 'чекам комбинацију"', објашњавано нам је²³.

Истина је, наша омладина нема баш претерано развијене радне навике и не цени физички рад. А да није то можда и зато што је мануелни рад у Србији слабо плаћен? Притом, другог посла у Србији слабо и има, а у јавном сектору услов за запослење је, као што је опште познато, чланска карта странке. Зашто би неко ко има 18 година устајао у 6.00, стављао пелену и цео дан проводио за машином – за 30.000 динара месечно? Иако српска омладина није физички радила, до сада је, ипак, у основној и средњој школи, стицала образовање које је раније било и прилично квалитетно (па чак и до короне оно није било сасвим рђаво). Функција образовања, уосталом, и није једино да обучи некога да ради, него и да га научи да мисли и да усвоји културу свог, и других, народа. Зато се чак и у нашим средњим стручним школама уче, на пример, историја, књижевност, устав, језици итд.

Дуално образовање, међутим, нешто је сасвим друго. Оно производи раднике који не само што осим своје машине не знају за остало, него ни не желе да размишљају о осталом. У нашем случају дуално образовање је потребно како би се у Србији произвела јефтина радна снага за стране фирме. У студији немачке фондације Бертелсман указује се на то да Немачка, која је данас главни партнер Србије у спровођењу реформе стручног образовања, има интерес да у земљама увозницама немачке индустријске робе створи довољан број мајстора који је могу одржавати и поправљати²⁴. Србија највише робе увози управо из Немачке, а овде је регистровано

²³ *Исџо.*

²⁴ Dieter Euler, *Germany's dual vocational training system: a model for other countries?*, A study commissioned by the Bertelsmann Stiftung. Доступно на: https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Germanys_dual_vocational_training_system.pdf.

и око 400 немачких фирми. Дуално образовање у Србији, с немачким фирмама као партнерима, олакшаће и добијање радних дозвола за компаније које своје раднике шаљу на рад у Немачку. „Све то говори у прилог тези”, каже се у једном критичком коментару, „да је дуално образовање начин да се инвеститорима обезбеди висококвалификована и јефтина радна снага о трошку (српских) пореских обвезника”²⁵.

Иако је *Закон о дуалном образовању*²⁶ предвидео примену тек од школске 2019/2020. године (чл. 41), како нас је обавестила Габријела Грујић, тадашња и садашња помоћница министра просвете за дуално и предузетничко образовање (иначе, по струци музиколог, с докторатом из педагогије²⁷), већ „у школској 2017/2018. години у систему дуалног образовања било је 4559 ученика, од тога 1482 у дуалним образовним профилима и 3077 ученика у образовним профилима с елементима дуалног образовања; укупно је 128 школа имало бар један профил у дуалном образовању од тога 50 школа са 'чистим' дуалним профилима”²⁸. Дакле, дуално образовање почело је да се спроводи и пре но што је извршена његова законска регулација – журба која јасно показује степен бирократског волунтаризма у српском образовном систему. Стога стоји оцена да је „Закон о дуалном образовању ванбрачно

²⁵ András Juhász, „Скучена свест дуалног образовања”, *Машина*, 10. јануар 2017. Доступно на: <https://www.masina.rs/skucena-svest-dualnog-obrazovanja/>.

²⁶ Прецишћен текст: *Службени гласник*, бр. 101/2017. и 6/2020. Доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-dualnom-obrazovanju.html>.

²⁷ „Биографија”, сајт Министарства просвете. Доступно на: <http://www.mprn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Gabrijela-Grujic-Garic-2.pdf>.

²⁸ Габријела Грујић, „Дуално образовање у Републици Србији”, *Под маском слободе: неолиберално разарање образовања у Србији*, прир. Драган Матијевић, Унија синдиката просветних радника Србије, Београд 2018. Доступно на: <http://unijasprs.org.rs/wp-content/uploads/2020/08/Unija-Sindikata-Pod-maskom-slobode.pdf>, 129–134; навод је на стр. 131.

дете неког напарфимисаног швајцарског чиновника и наше залудне и дезоријентисане државне квазибијрокрације”²⁹.

Наивно је мишљење да ће српски *гуалци*, и када буду радили за немачке фирме у Србији, имати плате као немачки радници. Циљ наше економске политике очигледно је да се наднице домаће радне снаге у Србији задрже на нижем нивоу, како би стране компаније имале интерес да послују у Србији³⁰. Услови рада, притом, такође су далеко од привлачних. Рецимо, српски медији својевремено су пренели вест из новосадске хитне помоћи о масовном онесвешћивању радника америчке компаније Лир (*Lear*), чији су погони смештени у магацинима Луке „Нови Сад”. „У хали где је неколико стотина људи”, жалили су се тамошњи радници, „нема прозора и ваздуха, и није било клима-уређаја. Унутра је плус 50,

---

²⁹ Слободан Рељић, „Либерално пустошење истока Европе и компрадорско испомогање самопоништавања: случај образовног система Србије у шест слика”, *Под маском слободе*, исто, 141–154; навод је на стр. 142.

³⁰ „Они (страни инвеститори – С. А.) дошли су у Србију 2014. јер смо тада били дестинација која се промовисала као земља јефтине радне снаге и зато ћемо, како буду расле просечне плате и минимална зарада, имати проблем јер ће се радно интензивне инвестиције селити ка земљама са нижим платама и јефтинијом радном снагом”, рекла је премијер Ана Брнабић (Бета, „Брнабић: Ако Геокс буде отишао из Врања, заменићемо их другим инвеститором”, *Данас*, 25. јул 2021. Доступно на: <https://www.danas.rs/ekonomija/brnabic-ako-geoks-bude-otisao-iz-vranja-zamenicemo-ih-drugim-investitorom/>). Управо у данима када је јавност упозната с проблемом „скупоће” наше радне снаге за страног инвеститора, потписан је с Албанијом и Македонијом, у оквиру интеграција у Отворени Балкан, Меморандум о слободном приступу тржишту рада, којим се „укидају радне дозволе и ствара јединствено тржиште рада” („Вучић: Мини Шенген добија ново име, сутра потписивање три важна споразума”, *Сјутњић*, 28. јул 2021. Доступно на: <https://rs.sputniknews.com/20210728/vucic-mini-sengen-dobija-novo-ime-sutra--potpisivanje-tri-vazna-sporazuma-1127848644.html>). Ако се стварно успостави заједничко тржиште рада с Албанијом и Македонијом, очекивана последица је обарање цене рада у Србији, или бар њено стагнирање на садашњем нивоу. Ваљда ће тада „страни инвеститори” коначно бити задовољни.

а ми радимо 12 сати дневно. Људи су падали у несвест поред машина, а 'Lear' је са једним новосадским такси удружењем склопио уговор тако да ко се онесвести има бесплатан превоз до куће или болнице"³¹. „У фирми 'Lear'”, каже се на крају текста, „запослено је 2.500 људи, а плата је 23.000 динара”³².

Када је једна огорчена радница ваљевског погона *Горења* упитала тадашњег премијера да ли он зна под којим условима се тамо ради, он јој је одговорио: „Одмах ћу да питам (руководство), никакав проблем с тим немам. Ако имате неког другог ко је обезбедио 300 или 2.500 радних места покажите ми!”. На то му је радница рекла: „Имате (у *Горењу*) жену која ради 24 сата”, да би од премијера чула: „Ја се дичим што радим понекад и 24 сата. Не знам за профит, ја га не узимам, али се трудим да радим што више и тиме се поносим”. На то му је радница одговорила да она не би волела да њена деца раде 24 сата. „Можда ви не бисте волели, али ја бих волео да моја деца раде што више могуће”, одбрусио јој је премијер. „Само да раде”³³.

Овај дијалог заправо је прави економски и друштвени програм наше компрадорске елите. Србија ће бити земља дуалног образовања које производи раднике срећне уколико раде за страног инвеститора – *само да раде*, макар и 24 часа, на 50 степени, за 23.000 динара. Тако нешто не би свом детету могао да пожели ниједан родитељ. Али то јесте порука за какву будућност Срби ваља да почну да спремају своју

³¹ Александар Латас, „Уградили климе кад је радницима позлило: запослени у погону америчке компаније *Lear* огорчени лошим условима”, *Блиц*, 19. јул 2016. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/vojvodina/ugradili-klime-kad-je-radnicima-pozlilo-zaposleni-u-pogonu-americke-kompanije-lear/w4s79cp>.

³² *Исџо*.

³³ Јелисавета Ђириловић, „Полемика бивше раднице *Горења* и Вучића о целодневном раду”, *НИ*, 1. децембар 2016. Доступно на: <https://rs.n1info.com/vesti/a211792-polemika-bivse-radnice-gorenja-i-vucica/>.

децу. А да је становницима Србије намењена улога управо помоћне радне снаге чули смо и од Герда Милера, немачког министра економије: „Србија је, истакао је, корачала храбрим путем, јер смањивање плата и пензија није био лак посао. (...) Брже до богатства (данас) могу доћи инсталатери, стручна радна снага, него министри. *Бош*-у (у Србији) нису потребни филозофи и политиколози, него су им важнији млади који су спретни у рукама и брзог схватања”³⁴.

Увођење дуалног образовања саставни је део управо те „визије”, да се од српске просвете направи погон за производњу *Бошових* „инсталатера”, с једном памету за *џроле*, а с другом за компрадоре. Прва памет вероваће да је сјајно да српска деца буду „инсталатери” и да раде за 23.000 динара, 24 часа дневно, „поносни што раде”. Друга пак памет знаће да је, док је *џрола*, најисплативије бити компрадор који своју земљу продаје атлантистичком Молоху, а потомке намешта као менаџере у страним банкама и домаћим јавним предузећима.

Жалосно је и то што је због дуалног образовања донета уредба³⁵ којом су родитељи на селу проглашени „послодавцима” своје деце³⁶, те им је забрањено да њихову помоћ користе у сезонским пољопривредним пословима³⁷, а „с

³⁴ Танјуг, „Милер: Србији се диве и немачки привредници”, *Блиц*, 29. мај 2015. Доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/ekonomija/miler-srbiji-se-dive-i-nemacki-privrednici/bx69de3>.

³⁵ Уредба о утврђивању опасног рада за децу, *Службени гласник РС*, број 53/2017. Доступно на: <http://www.neobilten.com/uredba-o-utvr-djivanju-opasnog-rada-za-decu/#>; Уредба је донета 29. маја 2017, на снагу ступила 7. јуна, а примењује се од 1. јануара 2018. године.

³⁶ „Послодавац је свако физичко или правно лице које радно ангажује, односно под чијим надзором дете ради, без обзира на то да ли је дете ангажовано на формални или неформални начин” (чл. 2, ст. 3; *истио*).

³⁷ Рецимо, родитељи ће бити кажњени ако њихова деца, при жетви или храњењу стоке, дижу терет тежи од 7 кг (10 кг за омладину 15–18 година; чл. 5, ст. 1.2), ако се ухвати да њихова деца окопавају кукуруз („раде у нефизиолошком положају тела при раду (на пример, дуготрајно

друге стране, омогућено је запошљавање деце у свим областима у којима је њихово ангажовање забрањено, под условом да се ради о пракси у оквиру такозваног дуалног образовања; значи, родитељи ће бити новчано кажњавани, а у поновљеним случајевима ће им деца бити одузимана, али ће послодавци моћи да се извуку ако се позову на 'образовање кроз рад'³⁸. Рад деце у систему дуалног образовања неће, међутим, бити награђен одговарајућом платом, будући да, према објашњењу из Министарства просвете, „зарада' која је дефинисана Законом о дуалном образовању није накнада за рад већ мотивација за стицање дела компетенција које се односе на струку приликом учења кроз рад у компанијама'³⁹.

Школске 2005/2006. године ангажовао ме је Завод за унапређење образовања и васпитања да радим на селекцији програма за стручно усавршавање просветних радника. Ти програми су просветарима доносили одређене бодове које су скупљали ради обнављања лиценце. На молбу тадашњег директора Завода, математичара и универзитетског професора Љубомира Протића (1943–2016), написао сам, 1. јула 2006, утиске и препоруке које сада наводим:

стајање, клечање, повијен положај и слично"); чл. 5, ст. 2.3), или косе ливаду (раде „оштрим предметима"; чл. 5, ст. 2.3), изричито се забрањује рад деце у „помоћним делатностима у узгоју животиња" (Списак број 3: Опасне делатности за децу, 3.4), учешће деце у риболову (3.8), итд.

³⁸ „Накарадни закони као уносан бизнис и државна стратегија легалног разарања породице у Србији", *Гейшо Србија*, 21. октобар 2017. Доступно на: <http://skr.rs/znXW>; „Уредба, истина, за први прекршај предвиђа новчане казне и то до чак милион динара, али у поновљеним случајевима надлежни социјални радник може да слободно процени да ли родитељи занемарују своје обавезе или злоупотребљавају права, због чега им се дете мора одузети; још страшније је то што у таквим случајевима закон предвиђа одузимање све деце од кажњених родитеља, а не само оне која су била ангажована супротно поменутој Уредби" (*истио*).

³⁹ Габријела Грујић, *Истио*, 132.

1. „Постоји изражени несклад између стварних потреба за стручним усавршавањем у настави и понуђених програма. Тај несклад долази отуда што структура важности предмета и броја часова у настави не одговара структури пријављених програма. Математика и српски језик, као најважнији предмети, изразито су подзаступљени, док постоји права инфлација програма, рецимо, из сфере грађанског васпитања (схваћеног у најширем смислу).
2. У већини програма уочава се потпуни формализам. Није јасно каква стварна знања, неопходна унапређењу наставе, стичу наставници који те програме заврше. Та знања су најчешће минимална, бесмислена или ирелевантна за наставничку струку. У наредном конкурсном циљевима програма морали би бити много јасније повезани са наставом. Унапређење опште обавештености наставника о свему и свачему свакако не може бити главни циљ ових програма.
3. Дужина трајања програма такође је важан проблем. Програми су пречесто преопширни и подразумевају вишедневне и вишекратне семинаре. Досадашње искуство показује да такви семинари, уколико се озбиљно држе, брзо постају заморни и непродуктивни, па се завршавају или распадом група, или претварањем у семинарски туризам. Овакве појаве би се морале избећи ограничавањем броја часова и дужине трајања појединачних програма.
4. Није уопште јасно како ће се обезбедити контрола квалитета извођења програма. Проблем екстерне евалуације није на задовољавајући и системски начин решен. У екстерну евалуацију морају бити укључени и чланови комисије који су радили на селекцији програма као и саме просветне власти”.

Недавно је, у склопу расправе о *Нацртју стѝраиѝеије развоја образовања у Србији до 2030.* објављено мишљење мог колеге, социолога Срђана Шљукића. Он примећује да је „јакко пренаглашена потреба додатног образовања и обуке наставника у областима које немају додира са њиховом струком и то толико да се чини да су те области заправо важније од самог стручног знања: превенција насиља у школи, ненасилно решавање конфликта, интеркултуралност, толеранција, родна равноправност, препознавање екстремизма и слично”. С таквим програмом стручног усавршавања „добићете идеолошки ’издриловане’ наставнике и, вероватно, исто такве ученике”⁴⁰.

Ништа се за 15 година није променило! Неће ни за следећих 15, ако се не решимо нашег структуралног колонијализма⁴¹. Јер, компрадорској елити одговара управо овакав тип образовања. Зато и имамо, како примећује Шљукић, да се „у *Стѝраиѝеији* на великом броју места говори о националним мањинама и рањивим групама и о потреби њихове интеграције у образовни систем”, док се „израз *срѝски национални идентѝиѝеиѝ* уопште не користи у *Стѝраиѝеији*”, а „израз ’национални идентитет’ спомиње се само на два места, и то када се говори о основном образовању и васпитању – ниједном у одељцима посвећеним средњем и високом образовању”⁴².

Већ сад на универзитету имамо мноштво студената који су индиферентни према својој земљи и свом народу, а о којима ништа битно и не знају. Слободан Владушић приповеда

⁴⁰ Срђан Шљукић, „Какво нам је образовање заиста потребно?”, *Нови јолис*, 12. март 2021. Доступно на: <http://skr.rs/znXY>.

⁴¹ Видети: Слободан Антонић, „О карактеру 5. октобра: револуција, али каква?”, *Двадесет ѝ година 5. окѝобра*, ур. Славиша Орловић и Деспот Ковачевић, Факултет политичких наука и Hanns Seidel Stiftung, Београд 2020. Доступно на: <http://skr.rs/zncI>, 47–70.

⁴² Шљукић, *Истѝо*.

о догађају на испиту; „Док је причао о роману *Лајум*, Светлана Велмар Јанковић, испоставило се да један мој студент никада није чуо за НДХ, нити за постојање особе под именом Анте Павелић. Вратио сам му индекс. Када је изашао напоље, студент је љутито прокоментарисао колегама: *Јао сам зајбо шјбо нисам знао за неког Павелића*. Половина се саосећала са његовим болом”⁴³. Владушић указује и на пратећи „*ефекај кућних јаничара*”. Родитељи, који желе да буду „модерни” и „блиски с децом” почињу да преузимају њихове светопогледе, које су деци усадили школа, масмедији и друштвене мреже. „Тако стижемо до *реверзибилног образовања*: више родитељи не васпитају децу, него обратно – деца родитеље”⁴⁴. Незнање, идеологизација и манипулација убрзано расту до тачке културне и идентитетске анихилације.

Шта ће тек бити када на универзитет дођу нараштаји који су наставу пратили по вишеструко реформисаном (тј. национално испраном) програму:

„Најпре је у шестом разреду изостављена Ракићева песма *Наслеђе*, а потом је нестало Ракићевих косовских јунака у седмом разреду када је песма *На Газиместјану* замењена *Симонидом*. У последњој реформи нису преживеле ни *Симонида* ни *Грачаница*, а с њима ни краљ Милутин, као ни српски цар Душан који је био лирски субјект у песми *О йореклу*,

⁴³ Слободан Владушић, „Мегалополис: чија су наша деца”, *Печай*, 12. март 2021, бр. 656. Доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2021/03/megalopolis-cija-su-nasa-deca/>; цео текст доступан на: <https://www.standard.rs/2021/03/17/cija-su-nasa-deca/>; Владушић то коментарише: „Човек који је управо сазнао да је у једној марионетској држави која се звала НДХ, током Другог светског рата убијено пола милиона Срба и да је још толико покрштено и протерано није осетио никакву језу због те спознаје, нити стид зашто о томе ништа не зна (да не говоримо да се без тог знања не може разумети роман који је добио као испитно питање). Емоција се појавила тек онда када је неко угрозио његову личну *каријеру*” (*Истио*).

⁴⁴ *Истио*.

Десанке Максимовић. У седмом разреду се током једне деценије два пута изменио избор из Ракићевог циклуса *Са Косова*. Песма *На Газиместџану* најпре је замењена *Симонидом*, а онда песмом *Божур* која је рефлексивна, без доминантне националне и историјске димензије. Очигледно је реформа послужила за систематично десетковање програмских садржаја из домена националне историје, као и за потискивање аутора и дела која побуђују развој националне свести младих генерација⁴⁵.

Срећа је, међутим, што у школству ради још много просветара – а ту првенствено мислим на наставнике српског, историје и других хуманистичких дисциплина – који код ученика умеју да заискре жишку љубави за животом, лепотом и правдом, а што је сама основа нашег народног самоодржања, културног идентитета и друштвеног напредовања. Докле год је тако, компрадорство овдашње друштвене елите неће моћи да одређује тон целокупног нашег образовања. Али, запитајмо се, шта ће бити када стара гарда наших просветара оде у пензију. Да ли ће их сменити једнако посвећено и просвећено поколење?

Нисам уверен у то. Српски универзитети умногоме дају све мањкавију интелигенцију, како по знању тако и по оданости овом друштву. Зато је борба за универзитет кључна. Морамо урадити све да је добијемо.

---

⁴⁵ Изводи из анализе читанки од петог до осмог разреда коју су урадили Оливера Крупеш и сарадници; Љиљана Бегенишић, „Свети Сава и Косовски бој жртве реформе: скандалозне последице измена – у уџбеницима десетковани садржаји из историје Србије”, *Вечерње новости*, 25. април 2021. Доступно на: <https://www.novosti.rs/c/vesti/drustvo/990906/sveti-sava-kosovski-boj-zrtve-reforme-skandalozne-posledice-izmena-udzbencima-desetkovani-sadrzaji-istorije-srbije>.

Prof. SLOBODAN ANTONIĆ, PhD
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
E-mail: santonic@f.bg.ac.rs

THE COMPRADOR ELITE TAKES OVER SERBIAN EDUCATION

SUMMARY: Education in Serbia, through constant “reforms”, is transformed from a system that produces a responsible national elite, as well as a modernized qualified middle class, into a system of training and socialization of “auxiliary population” within the world system of division of labour. (It is a population that performs only routine, semi-skilled and service jobs for multinational companies.) The main domestic factor in such a transformation of education in Serbia is the local comprador elite. Indicators of such a transformation are: commercialization of education, declining quality of all levels of education, introduction of “dual” education, removing texts related to cultural and national identity from the curriculum. However, there are still many educators working in the Serbian school system – teachers of the Serbian language, history and other humanities disciplines – who awaken and inflame in students the idea of national self-preservation, cultural identity and social progress. As long as this occurs, the compradorism of the local social elite will not be able to determine the tone of our overall education. However, Serbian universities largely provide an increasingly deficient intelligence, both in terms of knowledge and loyalty to this society. That is why the fight for the university is crucial.

KEYWORDS: neocolonialism, commercialization, declining quality, dual education, plagiarism, national identity